

УДК 334.012.64:001.895:330.3

Ю.М. Бажал

Завідувач кафедри економічної теорії Національного університету “Києво-Могилянська академія”, доктор економічних наук

МІСЦЕ І РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ІННОВАЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проаналізовано поточний стан розвитку малого інноваційного бізнесу. Розглянуто та порівняно переваги, які отримують великі й малі підприємства від інноваційної діяльності. Автор підкреслює необхідність державної підтримки діяльності малого бізнесу в інноваційній сфері.

***Ключові слова:** малий бізнес, інновації, фінансування інноваційної діяльності, інвестиції, державна підтримка інновацій*

Підтримка малих і середніх підприємств відіграє дуже важливу роль у стимулюванні розвитку інноваційних процесів у країні. Особливо актуальним це питання є для української економіки, де головні фінансові ресурси інноваційної діяльності як держава, так і приватний бізнес генерують для великих корпоративних структур. Така ситуація вважається нормальною через панування думки, що великі підприємства є ефективнішими від малих для технологічного розвитку, оскільки завдяки наявності необхідних ресурсів спроможні забезпечити весь інноваційний цикл реалізації новітніх науково-технічних розробок. Проте в багатьох країнах при формуванні інноваційної політики виходять з того, що вирішальну роль в інноваційному процесі відіграє “енергія” вільної конкуренції малих та середніх підприємств, яка зумовлює створення нових підприємств, котрі в режимі еволюційного “природного добору” визначають шляхи і перспективу структурної перебудови економіки. Проведені дослідження засвідчили, що така “енергія” може бути ефективною, якщо цей процес підтримуватиме держава через створення відповідних інституцій. Проте аналіз української інноваційної сфери показує, що малий бізнес в Україні практично не має інноваційної спрямованості.

Перевагою великих підприємств є їхня спроможність мобілізувати суттєві фінансові ресурси для підтримки інноваційних процесів. Проте

така здатність ще не означає її обов'язкової реалізації. Як відомо, досягаючи монопольного становища, фірми втрачають стимули до змін і більше прагнуть зберегти свій статус на ринку, у тому числі через застосування неекономічних методів впливу. Особливо яскраво це проявляється в Україні, де домінування великих підприємств у забезпеченні реалізації інноваційних процесів не привело до бажаної акселерації всієї інноваційної діяльності в країні. Тому співвідношення ролі і, відповідно, ступеня державної підтримки інноваційного підприємництва для великого й малого бізнесу мають перебувати в певній органічній гармонії.

З одного боку, великим компаніям належить лівова частка у структурі витрат на дослідження й розробки та впровадження інноваційних технологій і продуктів, з іншого — ефективний інноваційний процес неможливий без активної участі малих інноваційних підприємств. Проте ризики, пов'язані з інноваційною діяльністю, тривалість інноваційного циклу та авансова (венчурна) природа фінансування ранніх його стадій зумовлюють зрозумілу нераціональність такої діяльності для малих і середніх підприємств в умовах природної ринкової саморегуляції. Як показує практика країн з транзитивною економікою, сама по собі “гра ринкових сил” дуже слабо стимулювала розвиток малого інноваційного бізнесу. Однак у цих умовах і великий бізнес не мав потрібних стимулів і нових науково-технічних ідей, достатніх для активізації інноваційного розвитку. Це підтвердило висновок інноваційних теорій економічного розвитку про необхідність створення спеціальних державних інституцій, які через інструменти промислової політики будуть формувати для великих і малих підприємств економічну мотивацію не тільки до власної інноваційної діяльності, а й до органічної співпраці зазначених підприємств в інноваційному процесі.

Малий інноваційний бізнес забезпечує швидкість технологічних змін і завдяки цьому отримує перевагу над великими корпораціями у разі, коли треба динамічно комерціалізувати новітні технології чи задовольнити інноваційний попит споживачів. Як аргумент на користь такої позиції в літературі наводяться приклади успішного розвитку галузей біотехнології та комп'ютерного програмного забезпечення, підприємства яких швидко отримали високу капіталізацію, хоча започатковувалися як фірми малого бізнесу. Перевагою малого інноваційного підприємства вважають його спроможність оперативно впроваджувати нові продукти, модернізувати й поширювати їх шляхом кооперації як із великим бізнесом, так і зі споживачами, адаптуючи нові властивості продукції для можливих інноваційних потреб, а також бути сполучною ланкою між галузевою наукою і державним дослідницьким сектором, університетами та іншими учасниками інноваційних процесів.

Досвід передових країн доводить, що попри домінантну за багатьма параметрами роль великих підприємств у інноваційному процесі ці країни за останні 10—15 років здійснили структурне зрушення політики підтримки інноваційної діяльності на користь малого і середнього інноваційного бізнесу. Ці тенденції тривали й у зв'язку з пошуком шляхів подолання кризових явищ в економіці. Наприклад, у Південній Кореї до 90-х років минулого століття експортоорієнтований динамічний розвиток країни забезпечували велетенські родинні корпорації “чеболь”, які

відігравали ключову роль у виробничих процесах, створенні робочих місць, експорті. Відповідно будувалася й державна підтримка. Малі й середні підприємства заповнювали ніші навколо великих корпорацій і не мали самостійного впливу на процеси економічного зростання країни. Як зазначають аналітики, це призвело до виникнення серйозних диспропорцій між фірмами, галузями та регіонами країни, а головне — стало гальмом для подальшого розвитку в умовах глобалізованої інноваційно-знанневої економіки. Тому в 1995 р. було створено спеціальну державну інституцію — Адміністрацію малого та середнього бізнесу (SMBA), головне завдання якої полягає у стимулюванні розвитку цієї ланки підприємництва саме в інноваційному напрямі. Політику уряду було переорієнтовано на підтримку конкуренції, підприємництва та сильних інноваційних малих і середніх підприємств. Зазначену специфіку взаємодії великого й малого бізнесу щодо інноваційних процесів підтверджує також європейська практика.

У промисловості України склалася достатньо типова за світовими тенденціями для подібних держав пропорція витрат великих і малих підприємств на науково-технічну діяльність. Проте можна ясно побачити великий розрив в абсолютних обсягах такого фінансування між країнами, особливо якщо врахувати чисельність населення та кількість зайнятих у науково-технічній сфері. Тому проблема ефективності розподілу та використання бюджетних коштів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності, у тому числі для стимулювання малих і середніх підприємств, є першочерговою для української державної інноваційної політики.

Використання в Україні розглянутого вище міжнародного досвіду може бути пов'язане з усвідомленням того факту, що ефективний інноваційний розвиток великих корпорацій тісно залежить від інноваційного розвитку малого й середнього бізнесу. Тому в політиці підтримки малого бізнесу наголос треба ставити на створенні не просто додаткових робочих місць, а саме інноваційних і високотехнологічних. На жаль, дотепер вітчизняний малий бізнес був майже повністю індиферентним до інноваційної діяльності, а про спеціальну державну політику щодо її стимулювання навіть не йдеться в чинних економічних програмах.

Ще один важливий аспект державної підтримки інноваційного підприємництва в Україні, на який вказує передовий світовий досвід, пов'язаний із сучасними особливостями формування ефективних великих високотехнологічних підприємств. Аналітичні дані засвідчують, що найбільший економічний ефект для забезпечення сталого розвитку країни демонструють великі компанії, які утворилися з малих інноваційних підприємств. Тому в інноваційній політиці принциповим є створення умов для зростання успішних підприємств малого інноваційного бізнесу, збільшення їхньої вартості. І першочерговим завданням для української державної інноваційної політики має стати дієва інституційна підтримка розвитку малих і середніх підприємств, які функціонують в наукомістких галузях, пов'язаних із застосуванням технологій високого й середнього рівнів.

Бажал Ю.Н. *Место и роль малого бизнеса в инновационной модели экономического развития*

Проанализировано текущее состояние развития малого инновационного бизнеса. Рассматриваются и сопоставляются преимущества, получаемые крупными и малыми предприятиями при осуществлении инновационной деятельности. Автор подчеркивает необходимость государственной поддержки деятельности малого бизнеса в инновационной сфере.

Ключевые слова: малый бизнес, инновации, финансирование инновационной деятельности, инвестиции, государственная поддержка инноваций

Bazhal Y.M. *Place and role of small business in innovative model of economic development*

Article analyses current situation in small innovative business development. Advantages of big and small companies that operate in innovative sector are defined and compared. Author emphasizes the necessity of state support to be provided to small innovative companies.

Keywords: small business, innovations, innovations financing, investments, state support of innovations